

הקושי לקנות בקיאות בש"ס לעת זקנה

אמנם כאשר מגיע לימי הזקנה, וכבר סרו ממנו ימי הילדות - אשר בימי הילדות הוא אוהב לרדוף ולנצח בהלכה, הן בפלפול שיש בו ממש, הן בפלפול שאין בו ממש, ויכול לומר כי "יודע ציד אני" - ולעת זקנתו כבר סר תשוקה זאת מאיתו, ומוצא עצמו חסר, ויראה (=ויפחד ל)אחריתו⁶⁷⁴.

כמו שאמרו ז"ל בפרק אלו עוברין (פסחים נ,א): "רב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי איחלש ואתנגד (=חלה ועלתה רוחו למעלה). כי הדר (=חזרה רוחו והבריא), אמר ליה אבוה: מאי חזית? אמר ליה: ... ושמעתי שהיו אומרים: אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. ושמעתי שהיו אומרים: אשרי הרוגי לוד, שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם". - עד כאן.

ויש לשאול: מה עניין אלו שניהם זה לזה: "אשרי מי שבא ותלמודו בידו", ו"הרוגי לוד"?

אבל פירוש זה, כי מפני שהעולם הבא הוא עולם קדוש נבדל מן הגשמי, והעולם הזה הוא עולם גשמי. ולכך היו אומרים: "אשרי מי שבא לכאן וגמרא⁶⁷⁵ בידו", כי כאשר גמרא בידו (=שיודע וזוכר כל מה שלמד) - הוא שכלי (=רוחני, אלוהי). ולא כן כאשר אין עמו התורה, ותורתו הוא הספר המונח על השולחן, שבשביל זה אינו אדם שכלי, ואין עולם הבא - שהוא עולם הנבדל בלתי גשמי - ראוי לו. ולכך אמרו: "אשרי מי שבא לכאן וגמרא בידו" - שבזה נחשב אדם שכלי, מוכן אל העולם הנבדל הבלתי גשמי. וכן היו אומרים: "אשרי הרוגי לוד" - כי גם אלו שבביל שמסרו נפשם למות, ולסלק גופם בבביל קידוש שמו, בוודאי הם ראויים לעולם אשר הוא בלתי גשמי. מאחר שנתנו עצמם להריגה ולאבד גופם הגשמי, בבביל קדושת שמו יתברך⁶⁷⁶.

ולכן כאשר מגיע לעת זקנתו, כאשר רואה נפשו חסרה, ומבקש לקנות התורה, בוודאי נאמר עליו: "כשרציתי - לא רצית, אף עתה כשאתה רוצה - איני רוצה"⁶⁷⁷. כי אי

הערות - ילמד ענוים דרכו

674 הרחיב בעניין בנתיב הזריזות פרק א.

675 בגמרא כתוב: "ותלמודו". מבחינה לשונית המילה גמרא היא תרגום בארמית למילה תלמוד. הרמב"ם בהל' תלמוד תורה הסביר ש"גמרא" הוא ש"יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוצא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במידות שהתורה נדרשת בהן, עד שידע היאך הוא עיקר המידות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה. וענין זה הוא הנקרא "גמרא" - וזה מה שעושה התלמוד.

רבנו חננאל מביא למאמר זה שני פירושים: שיודע לימודו בעל פה וכך בא עמו. או שקיים מה שלמד. ועל זה אמר שהרוגי מלכות אין למעלה מהם, שקיימו במעשה את תכלית הלימוד, לקדש השם.

676 כן כתב גם בחידושי אגדות לב"ב יא, ובדרך חיים ו,ז.

677 כוונתו לדברי הגמרא בברכות ז,א על משה, שהסתיר פניו בסנה מיראתו להביט אל האלוהים. ואחר

אפשר לקנות התורה לעת זקנתו⁶⁷⁸.

ובמדרש (דבר"ר ח,ו): "מִתְחַרֵּף עֲצָל לֹא יִחְרַשׁ" (משלי כ,ד) - אמר רבי שמעון בן יוחאי: זה שאינו לומד תורה בילדותו (כמו העצל שאינו חורש בתחילת החורף), ורוצה ללמוד תורה בזקנתו, ואינו יכול. וזהו 'וְשָׂאֵל בְּקֶצֶיר - וְאֵינְךָ' (שם). פירושו - כי מפני השכחה, אין התורה עומדת בו.

ואין לדבר הזה (=לקולקול הדור) תקנה לצאת ממנו, אם לא שיתחברו חבורא קדישא יחד⁶⁷⁹ (=להקים ישיבה), להיות תלמוד תורה שלהם כאשר היה אצל הראשונים: א. ללמוד: מקרא, משנה גמרא (=לימוד מסודר שמטרתו להקיף ולדעת את מכלול התורה). ב. ולחזור תמיד על גרסתם (שלא ישכחו). ולא יסורו מזה⁶⁸⁰.

ומי ששונה לבנו ללמוד תורה, ילמד אותו עד שהוא בקי במסכתא אחת או שתיים, שיהיה שגור מאוד בגמרא.

ואם הולכים בדרך הזה, ומלמדים לאחרים שילכו גם כן בעקבות הראשונים, בוודאי עליהם אמרו בירושלמי (ברכות ט,ה): "תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר: אם ראית דור

הערות - ילמד ענויים דרכו

כך בסניני ביקש: "הראני נא את כבודך". וענה לו ה': "לא תוכל לראות פני". ועל זה אמרו שם: "תנא משמיה דרבי יהושע בן קרח: כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כשרציתי - לא רצית, עכשיו שאתה רוצה - איני רוצה". כלומר לכל השגה יש חלון הזדמנויות, שאם מחמיצים אותו - לא ניתן לשוב ולזכות לאותה השגה. ועל זה אמרו: "אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה". יש זמנים שניתן למצוא פניות בנפש ללימוד. ויש זמנים שכבר אין פניות בנפש ללמוד, אפילו יש לו זמן רב. 678 עיין אבות ד, כא: "הלומד זקן למה הוא דומה וכו'", ובפירוש רבנו יונה ופירוש המהר"ל שם בדרך חיים.

679 הרחיב בעניין זה בנתיב התורה פרק ו.

680 נאה דורש ונאה מקיים. וכך כתב תלמידו בתחילת ההקדמה לספרו תוספות יום טוב על המשנה: "אמר יום טוב... כשם שרבנו הקדוש רבי יהודה הנשיא שבימיו נשנית משנה זו: 'העוסקין במקרא - מידה ואינה מידה, במשנה - מידה ונוטלין עליה שכו, גמרא - אין לך מידה גדולה מזו. ושבקו כולי עלמא מתניתין ואזלו בתר גמרא. הדר דריש להו: ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן הגמרא' כדאיתא בסוף פ"ב דב"מ (לג,ב). כמו כן רבינו הגדול מרנא ורבנא הגאון רבי יהודה ליווא בר בצלאל זלה"ה שנתעסק בשיבה והרביץ תורה לרבים במידה הגדולה - היא מידת הגמרא כמפורסם, הדר דרש לרוץ למשנה עד שנתחברו חבורות חבורות כתות כתות מלכי, מאן מלכי - רבנן, ומתעסקין יום יום פרק מפרקי המשניות וחוזרין חלילה. ומאת ה' היתה זאת חוק ולא יעבור. לא בלבד בק"ק פראג אשר בה הדת נתונה מהגאון הנזכר, כי אם גם בשאר קהילות קדושות, קרובות ורחוקות, קיימו וקיבלו עליהם ללמדם בישראל. וגדול כוח מאמרו של רבנו הגדול ממאמרו של רבנו הקדוש. דאלו המשנה שאמר רבנו הקדוש לרוץ בתרה - היינו כסידורה בהלכות, מבלי שום שכל ולב להבין טעמיה, ולעמוד על סתירותיהן - שזהו אמנם מידת הגמרא עצמו... כאשר קיימו וקיבלו מאמרו של גאון תפארת ישראל מרנא ורבנא רבי ליווא זלה"ה ללמד בישראל המשנה - לא היתה על דרך הלימוד כמות שהיא מבלי שום לב לטעמיה ופירושיה, אבל הלימוד הוא עם פירוש מפירושה..."

שנתייאשו מן התורה - עמוד התחזק בה, ואת מקבל שכר כולם. מאי טעמא? 'הפרו תורתך?' - 'עת לעשות לה'". - עד כאן.

ואין "הפרו תורתך" יותר מזה, כאשר אין התורה נמצא אצל (בני) האדם. וכלל הדבר, כל מה שלמד האדם - לא יוסר ממנו ולא יאבד מה שטרח וקנה. ובזה יהיה עולה מדרגה אחר מדרגה. לא כמו הטיפשים בדור זה, יחשבו כי יקנו התורה במעט זמן, עד שיהיה נחשב כאחד מן החשובים, לבסוף לא נמצא אצלו אף דבר מן התורה. כל זה ראיתי בעוונותי הרבים. ועל עצמי אתאונן ואקונן על חסרוני⁶⁸¹. והוא יתברך המשלים חסרון ברואיו, ישלים חסרונו, וימול את ערלת לבבנו, במהרה בימינו, אמן.

כשדור אחד שוכח, אין זה שינוי בעצם התורה העליונה

אמנם⁶⁸² עם כל זה, אין עליך לומר חס ושלום כי יש שינוי לתורת משה, או שתאמר שתהיה שכחה לתורת משה ואפשר שיגיע הסתלקות התורה מכל וכל. כי דבר זה (של חסרון הידיעה והשכחה) הכל הוא מצד המקבל (=האדם), ואין נקרא הסרה (כשזה) מצד המקבל.

אף אם נאמר שתשתכח לעתיד תורה מישראל, לא נחשב זה שינוי כלל. כי המקבל - מקבל מה שאפשר לו לקבל, ולא נחשב שינוי כאשר אי אפשר לו לקבל. ואם יקבל דור זה הרבה, ודור זה מעט, לא נחשב שינוי בעצמה של תורה, כי נתינת התורה קיימת בלי שינוי⁶⁸³.

ודבר זה רמזו חכמים ואמרו: "קול גדול ולא יסף" (דברים ה, יט) - מאי 'ולא יסף'? מלמד שקול של הקדוש ברוך הוא קיים לעולמי עולמים", וכמו שהביא מדרש זה רש"י ז"ל בפרשת ואתחנן (שם).

הערות - ילמוד ענוים דרכו

681 שהרי גם הוא למד בתחילת דרכו כבני דורו, כפי שכותב בדרך חיים ו, ז: "כי גם אני החלתי כמוהם ויותר מהם בתלמודי, ומפני זה ראיתי את חסרוני הגדול אשר נמצא בי".

682 עתה חוזר המהר"ל למה שפתח בו את הפרק: מדוע שכחת התורה בגלות אינה פוגמת בנצחיות התורה.

683 בדומה לשמש שמאירה ללא שינוי, ורק קבלת האור משתנה בהתאם למקבל האור, כך גם התורה ונתינתה. בחילוק זה חוזר המהר"ל על מה שכתב בסוגיית "מצוות בטלות לעתיד לבוא": התורה העליונה הנצחית אינה משתנה, אבל האופן שבו היא מתגלה לישראל - משתנה.

ולכאורה צ"ע מדבריו בפרק נא שכתב שכיוון שהקב"ה הוא נותן התורה, בידו לגרום שלא יהיה שינוי למקבל, ולכן אין שינוי בתורה. אולם שם דיבר על כך שישראל ישתנו עד שהמצוות לא יתאימו להם ויצטרך לשנות את המצוות עצמן - ולזה יש השגחת ה' שברא את ישראל כך שלא ישתנו והתורה תאיים להם תמיד. ואילו כאן מדבר מצד ידיעת התורה. ועוד ששם מדבר מצד כנסת ישראל כולה שהקב"ה משגיח שלא תשתכח התורה מכלל ישראל, אולם כאן מדבר המהר"ל על יחידים או דור אחד, ואין זה נחשב שינוי. עיין נצח ישראל פרק ב ודו"ק.

ורצו (חז"ל לומר) בזה, כי קול הקדוש ברוך הוא שנתן תורה והשפיע אותה לישראל - היה בלי שינוי, כי הוא יתברך משפיע התורה והחכמה תמיד, בלי שינוי כלל, כי אין שינוי בתורה. רק ישראל באותו דור היו ראויים לקבל מאיתו השפעת התורה, והיו מקבלים הקול, ולא היה ראוי לזה דור אחר. מכל מקום, קולו של הקדוש ברוך הוא - הוא נצחי בלי שינוי, רק השינוי הוא מצד המקבלים.

ודבר זה רמזו חכמים בברכת התורה (ברכות יא, ב): "ברוך... אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", וחתימת הברכה: "ברוך... נותן התורה", לשון הווה, ולא "נתן התורה"⁶⁸⁴.

ולפיכך התורה - היא נצחית מצד עצמה בלא שינוי כלל, אף אם היה שינוי מצד המקבלים, כי דור זה מקבל בפחות, ודור זה מקבל ביותר.

אבל שתהיה הסרה לתורה מישראל לגמרי - דבר זה אי אפשר. כי כבר אמרנו כי התורה היא צורת ישראל לגמרי.

לכך תיקן משה שלא יהיו ישראל שלושת ימים בלא תורה, כמו שאמרו בפרק מרובה (ב"ק פב, א): "'וַיִּלְכוּ שְׁלוֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם' (שמות טו, כב) - דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה, שנאמר (ישעיהו נה, א): 'הוֹי כָּל צִמָּא לְכוּ לַמַּיִם'. כיון שהלכו שלושת ימים בלא תורה - נלאו (=נחלשו). עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהיו קורין בשבת, ומפסיקין בא' בשבת, וקורין בשני בשבת, ומפסיקין בשלישי וברביעי, וקורין בחמישה בשבת, ומפסיקין בערב שבת. שלא ילינו בלא תורה שלושה ימים". - עד כאן.

הרי כי מיד שלא היה להם התורה שלושה ימים, שהיא הצורה לישראל, וכאשר הם בלא צורה - הם נוטים אל החומר, והיו מתפעלים, כמו כל דבר שהוא חומרי הוא מתפעל ונלאה.

ולכך תיקנו שלא יפרשו מן התורה שלושה ימים, ואז לא ילאו לצד החומרי. ודבר זה מבואר.

שאלות מנחות:

- ◆ מדוע כשאדם זוכר את תלמודו זה נחשב לדבר שיוצא מהגשמיות?
- ◆ מה הקושי לקנות תורה לעת זקנה?
- ◆ מה המשמעות שהתורה ניתנת כל הזמן?
- ◆ האם ניתן לומר שכשאדם יושב ולומד הוא "מקבל תורה"? מדוע זה לא לימוד של "מה שכבר ניתן"?

הערות - ילמד ענויים דרכו

684 כן כתב בנתיב התורה פרק ז.

מסלול 1: יום ד לפרשת בשלה
מסלול 2: יום א לפרשת בשלה